

ΝΟΣΦΕΡΑΤΟΥ (1922) ΤΟΥ ΦΡ ΜΟΥΡΝΑΟΥ-1- ΣΕ ΜΟΥΣΙΚΗ (1994) James Bernard

Critics Point

2018

«Nosferatu» (1922) του
Friedrich Murnau (1888-1931)
σέ μουσική James Michael Bernard (1925-2001)

Τὸ ἀριστούργημα τοῦ «βωβου», ἐμπνέει ἕνα ἄλλο,
ἀποκαλύπτοντας μεγάλο συνθέτη μουσικῆς
τοῦ...«ὀμιλοῦντος»!

5/2018.

τοῦ ΓΙΩΡΓΟΥ ΛΕΩΤΣΑΚΟΥ.

ΔΥΟ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΜΦΙΣΒΗΤΗΤΑ: 1. τὸ ἀπὸ 7ετίας (ἀπὸ τότε πὸν τὰ ἡνία της ἀνέλαβε ὁ ὑψαύχην καὶ ἀνιστόρητος προκάτοχος τοῦ νῦν ἡνιόχου κ. Στεφάνου Τσιαλιῆ) τεράστιο ἔλλειμμα τῆς Κρατικῆς Ὀρχήστρας Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ἐντεχνῆ Ἑλληνικὴ Μουσικὴ (βραχυγρ. ΕΕΜ), πὸν μαζὶ μὲ τὸ ἀντίστοιχο τῶν Μουσικῶν Συνόλων τῆς ΕΡΤ

κοντεύουν να φτάσουν τὸ Ἐθνικὸ Χρέος ¹. 2. Ἡ κτηνώδης ἀδιαφορία καὶ σαδιστικὴ διαγραφὴ ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς ἑλληνικῆς τηλεψίας, κρατικῆς, δημοτικῆς, καὶ κυρίως ἰδιωτικῆς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν λεγομένων συνδρομητικῶν διαύλων (νεοελληνιστί: καναλιῶν) αὐτοῦ, ποὺ ἐλλείπει προσφυστέρου χαρακτηρισμοῦ θὰ ἀποκαλούσαμε «ἱστορικὸ» κινηματογράφο. Καὶ μὴν πάει ὁ νοῦς σας στὸ βωβὸ καὶ στὸ μαυρόασπρο ἢ καὶ ἔγχρωμο ὁμιλοῦντα (ξεχάστε λ.χ. Φερναντέλ ἀκόμη καὶ Λουϊ ντὲ Φυνές), ἀλλὰ ἀπλῶς σὲ ὅ,τιδῆποτε γυρίστηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 2000—ἤδη ταινίες τοῦ 2005 ἢ 2006 ἀντιμετωπίζονται ὡς... παλαιολιθικές. Τὶ ἀναγκάζει τὴν τηλεψία μας νὰ ἀγοράζει κυρίως σύγχρονα περιπτώματα τῆς μεγάλης ὀθόνης, ἀγνοώντας (;) ὅτι ὁ πράγματι ἐνδιαφερόμενος μπορεῖ νὰ ἔχει πληρέστατα στοιχεῖα τους (*générique* [γαλλ.] ἢ *credits* [ἀγγλ.], ὑπόθεση, διανομή, ἱστορικὸ γυρίσματος, κόστος παραγωγῆς, εἰσπράξεις, δηλ. κέρδη ἢ ζημιές, καὶ ἐπὶ πλέον ἀγριότατες κριτικὲς δεκάδων θεατῶν ἀπὸ ἐγκυροτάτους ἐπ' αὐτοῦ θεσμούς ὅπως οἱ *Rotten Tomatoes* [*Σάπιες τομάτες*—ἐπεξήγηση περιττεύει]: ἀρκεῖ νὰ ἀνατρέξει στὴν λεπτομερέστατη *Βικιπαίδεια* ἢ ἐν ἀνάγκη στὸ στὸ ὑπερβαλλόντως ἐξονυχιστικὸ ἀλλὰ ἐπίσης ἐγκυρο *IMDb*, δηλ. *International Movie Database*.

Εὐτυχῶς ὁ νῦν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ΚΟΑ κ. Στέφανος Τσιαλῆς ἀπεδείχθη μέγας κινηματογραφόφιλος, ὡς καὶ ἡ ἐμὴ ταπεινότης. Καὶ πρόσφατα ἡ τύχη μᾶς εὐνόησε δις καὶ ὅπως ἀναπάντεχα: στίς 19.10.2017 ὁ Σύλλογος Φίλων τῆς Μουσικῆς πρόβαλλε τὸ διαρκείας 177' ἀριστούργημα τοῦ ΝΤΑΙΗΒΙΝΤ ΟΥΑΡΚ ΓΚΡΙΦΦΙΘ [*David Wark Griffith*, 1875-1948]: *Μισαλλοδοξία* [*Intolerance*, 1916] μὲ συνεχῆ, ἀλησμόνητη, μουσικὴ συνοδεία τοῦ πιανίστα καὶ συνθέτου Νίκου Πλάτανου, ἐπὶ κε-

¹ Πρὸς γνῶσιν τῶν ἐλαχίστων μὴ ἀποβλακωμένων ψηφίζόντων διπλόδων, αὐτὴ τὴ στιγμή, Σάβ. 27 Ἰαν. 2018, ὥρα 00.45', ἀνέρχεται σὲ 332.673.450.407 € (βλ. ἱστοσελίδα *Ἕλληνες Φορολογούμενοι*); Καὶ ὅμως τὸ 2012, ἐνῶ τὸ ἑλληνικὸ χρέος, κάλπαζε ἀκάθεκτο πρὸς τὰ 400 δις, μὲ τὴ μοναδικὴ ὡς σήμερα περικοπὴ 2 δις, εἶχε καταβεῖ σὲ κάτι περισσότερο ἀπὸ 324 δις. Ὡστόσο, αὐξήθηκε πάλι κατὰ 8,5 δις περίπου... Σίσυφος ὁ Ἕλληνας φορολογούμενος. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι φέτος τὰ Χριστούγεννα, μόνον ἰδιωτικὰ σπίτια στὴ Φιλοθέη, ἐπὶ 62 χρόνια (1951-2013) γειτονιά μου, ὀριστικῶς ἀλωθεῖσα ἀπὸ νεομαυραγορίτες μεγαλοκαρχαρίες, καὶ τὸ Παλαιὸ Ψυχικὸ καμάρωναν ὡς συνήθως σὰ γύφτικα σκεπάρνια μὲ ἐορταστικὲς φωταψίες, κατὰ 99% ἄφαντες σὲ Μαροῦσι, Χαλάντρι, Νέο Ψυχικὸ.

φαλῆς τῶν **Τηλέμαχου Μούσα**, ἠλεκτρικὴ κιθάρα, **WIDI** κιθάρα, ἀναλογικὸ **synthesizer**, θερεμίνη καὶ **Νίκου Γιούσεφ**, μουσικὸ πριόνι ποὺ ἤχουσε πλούσια σὰν βιολί, κάποτε μὲ **glissando** μεταξὺ τῶν φθόγγων καὶ διάφορα ἔμφε. Καὶ τὴν Κυρ. 21.1.2018, ἡ ΚΟΑ, ὑπὸ τὸν κ. Τσιαλῆ, παρουσίασε ἓνα ἄλλο κλασσικὸ ἀριστούργημα τοῦ «βωβοῦ», τὸ κατὰ τὸν Δράκουλα τοῦ Μπράμ Στόουκερ **Nosferatu, eine Symphonie des Grauens** [*Νοσφεράτου, μιὰ συμφωνία τρόμου, 1922· διάρκεια 80'45''*] τοῦ μεγάλου καὶ δυστυχῶς βραχύβιου γερμανοῦ σκηνοθέτου **ΒΙΑΧΕΛΜ ΦΡΗΝΤΡΙΧ ΜΟΥΡΝΑΟΥ** [**Wilhelm-Friedrich Murnau, 1888-1931**], ἐξ-πρεσσιονιστικὸ ἀριστούργημα στοὺς ἀντίποδες τοῦ Γκρίφφιθ, ὁμοίως ὅμως χαρακτηριστικὸ τῆς ταχυτάτης ἐξελίξεως τῆς 7ης Τέχνης, 27 μόλις χρόνια, μετὰ τίς δύο... δευτερολεπτιᾶες ταινιοῦλες τῶν ἀδελφῶν Λυμιέρ: Τὸ *Νοσφεράτου*, χαρακτηρίζουν ἐκπληκτικὴ φωτογραφία τῶν **Fritz Arno Wagner** (1889-1958) καὶ **Günther Krampf** (1899-1950) καὶ ἰσόκυρη 15μελῆς διανομὴ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς **Max Schreck** (Νοσφεράτου ἢ κόμης τῶν Καρπαθίων Ὀρλόκ), **Gustav von Wangenheim** (νεαρός Τόμας Χοῦτερ), **Greta Schröder** (ὠραισιτάτη σύζυγός του) καὶ **Alexander Granach** (μεσίτης Κνόνκ, ὄργανο τοῦ Ὀρλόκ). Τὴν πρωτότυπη μουσικὴ, ποὺ ὅμως, κατὰ τὸ πρόγραμμα τῆς ΚΟΑ, χάθηκε ἐν πολλοῖς, ὑπέγραψεν ὁ γερμανὸς συνθέτης **Jans Erdmann** (1882 -1942)². Κατὰ τὴν αὐτὴ πηγὴ, ἔγιναν «κατὰ καιροὺς (...) διαφορὲς ἀπόπειρες συνθέσεως νέας μουσικῆς (ὀνόματα συνθετῶν δὲν ἀναφέρονται) «γιὰ νὰ συνοδεύει τίς προβολές τοῦ *Νοσφεράτου*». Τελικῶς θριαμβευτῆς ἀναδείχθηκε ὁ Βρεταννὸς **James Michael Bernard** (1925-2001), προδῆλως μέγας «μαίτρ» μουσικῆς ταινιῶν τρόμου τοῦ ὁμιλοῦντος, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὸ ἀριστούργημα αὐτὸ (δὲν μᾶς πτοεῖ ἡ λέξη!), περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του τὸ 1997.

Λίγα λόγια γιὰ τὸ συνθέτη: προφανῶς ἔχοντας κάποιες γνώσεις μουσικῆς, ἐνῶ τὸ 1943-46 ὑπηρετοῦσε τὴ θητεία του στὴν βρεταννικὴ πολεμικὴ Βασιλικὴν Ἀεροπορία, τὴν **RAF**, συνδέθηκε φιλικότατα μὲ τὸ συνθέτη Μπέντζαμιν Μπρίττεν (**Benjamin Britten, 1913-1976**), ποὺ τὸν ἐνθάρρυνε νὰ σπουδάσει σύνθεση (1947-1949), στὸ *Royal College*

² Δυστυχῶς τὸ λῆμμα του στὴ *Βικιπαίδεια* (ἢ ἴδια τὸ χαρακτηρίζει **stub**, ζητώντας βοήθεια γιὰ συμπλήρωση) εἶναι τραγικὰ ἐλλιπές. Οἱ περαιτέρω πληροφορίες μας λοιπὸν ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῆς ΚΟΑ.

of Music [Βασιλικό Κολλέγιο Μουσικής] ενώ ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην ένορχήστρωση με τη συνθέτρια Ίμογένη Χόλστ (Imogen Holst, 1907–1984), έξ' ἴσου προικισμένη με τὸν πατέρα της κόρη τοῦ ἀξιόλογου μουσουργοῦ Γκούσταβ Χόλστ, (Gustav Holst, 1874–1934), στενή φίλη καὶ συνεργάτρια τοῦ Μπρίττεν. Ἡ σταδιοδρομία του ἀρχίζει με μουσική γιὰ δύο ραδιοφωνικά θεατρικά ἔργα τὸ *Θάνατο τοῦ Ἑκτορα*, τοῦ Πάτρικ Ντίκινσον [Patrick Dickinson, 1914 -1994] καὶ τῆ μουσική γιὰ τὴν ραδιοφωνική διασκευή τῆς τραγωδίας τοῦ Τζὼν Γουέμπστερ [John Webster, περ. 1580–περ. 1634], *Ἡ Δούκισσα τοῦ Μάλφι* [*The Duchess of Malfy*, 1612–13]. θεωρούμενη ἐφάμιλλη τῶν σαιξπηρικῶν. Ἡ μουσική του προσέχθηκεν ἰδιαίτερα καὶ ὁδήγησε στὴ συνεργασία του με τὴν κινηματογραφική ἐταιρεία Χάμμερ [Hammer Film Productions, ἰδρ. 1934], περίφημη γιὰ τὶς ταινίες τρόμου της. Τὸ λῆμμα τῆς *Βικιπαίδεια*, γιὰ τὸ Μπέρναρντ, ἀποσιωπᾶ τελείως τὸ ἂν ἔγραψε μουσική συναυλιακή (σίγουρα θὰ μᾶς ἐνδιέφερε) καὶ ἀναφέρει τίτλους 26 ταινιῶν (με χρονολογίες παραγωγῆς), ἐξ' ὧν τοῦλάχιστον 17 εἶναι τρόμου: οἱ τίτλοι περιέχουν συχνὰ τὶς λέξεις *Δράκουλας*, *Φράνκενσταϊν*, *βαμπίρ* κ.λπ. Μεταξύ τῶν ταινιῶν...μὴ τρόμου, περιλαμβάνεται καὶ ἡ *Ἐκείνη* [She : 1965], τοῦ σκηνοθέτου Ρόμπερτ Νταϊῦ [Robert Day, 1922–2017], με τὴν Οὕρσουλα Ἄντρεςς, διασκευή τοῦ περίφημου ὁμώνυμου μυθιστορήματος τοῦ Sir Henry Rider Haggard (1856–1925).

Σὲ ἀπόσπασμα συνεντεύξεως στὸ πρόγραμμα τῆς Κ.Ο.Α. ὁ συνθέτης δηλοῖ: *Ὁ Μούρναου χαρακτηρίσε τὴν ταινία του «συμφωνία τοῦ τρόμου». (...) Προσπάθησα ἔτσι νὰ γράψω ἓνα μουσικὸ ἔργο ποὺ νὰ στέκεται ὡς συμφωνία—ἢ σωστότερα συμφωνικὸ ποίημα, ἓνα πλέγμα ἀντιθετικῶν (ἀδόκιμα ἑλληνικά: τὶ ἐννοεῖ ἀκριβῶς;) θεμάτων. Ὁ ἴδιος ἀναφέρει: 1. Τὸ θέμα τοῦ Ὁρλόκ (ἀνὰ 4 τρομπέτες καὶ τρομπόνια, τούμπα). 2. Τὰ θέματα τῆς Ἑλεν: α) θλιμμένο, ρομαντικὸ (ἔγχορδα) β) ἓνα ἀκόμη, σχετικὸ τώρα με τὴν κρυφὴ γοητεία ποὺ ἀσκεῖ πάνω της ὁ Νοσφεράτου. 3. Τὰ θέματα τοῦ συζύγου της Χούτερ: α) ἀπλὸ καὶ ἀνέμελο (ξύλινα πνευστά) β) ἓνα ἄλλο (ὅταν συνειδητοποιεῖ τὶ συμβαίνει), ἀπὸ τὸ ὑλικὸ τοῦ θέματος τοῦ Ὁρλόκ. 4. Τὸ θέμα τοῦ τρελλοῦ «μεσίτη» Κνόκ, χωρὶς σαφὲς τονικὸ κέντρο, κρᾶμα ἐλασσόνων τονικοτήτων καὶ πεντατονικῶν στοιχείων. Ὅταν τὸν κυνηγᾷ τὸ μαινόμενο πλῆθος, ἀντικαθίσταται ἀπὸ ἓνα περίεργο «μουρμουρητό» πολλῶν ὀργάνων ποὺ παίζουν ἐλαφρῶς ἐκτὸς μέτρου, ἀπὸ ὅ,τι καταλάβαμε. Τέλος τὸ θέμα τῆς*

Ἔλεν, ὅταν ὁ ἥλιος ἀνατέλλει καὶ ὁ Νοσφεράτου πεθαίνει, ἐμφανίζεται σὲ ἐλάχιστονα τονικότητα, μεταμορφωμένο σὲ «θέμα τοῦ Καλοῦ».

Κύριο γνώρισμα τῆς παρτιτούρας εἶναι ἡ σχεδὸν ἀπόλυτη κυριαρχία μιᾶς ἀτονικότητας, τελείως ἄσχετης μὲ τὴν ξεραΐλα τῶν Schœnberg καὶ Σίας. Ὅντως μουσικὴ τρόμου, στηρίζεται σὲ συγχορδίες πέμπτης αὐξημένης (ὡς κάθετες συνηγήσεις ἢ/καὶ ὀριζόντια διαδοχὴ φθόγγων), κλίμακες κατὰ τόνους, χρωματικά περάσματα, ὅλα αὐτὰ ἐπεξεργασμένα μὲ τόση μαστοριά καὶ διαφάνεια, μὲ ἐνορχήστρωση τόσο δεξιοτεχνική, καὶ τόση ταύτιση μὲ τὴν εἰκόνα, ὥστε κλείνοντας τὰ μάτια νὰ ἀντιλαμβάνεσαι ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἥρωες, ἐμφανίζεται ἐκείνη τῆ στιγμῆ στὴν ὀθόνη. Φυσικὰ πίσω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βρίσκεται ἡ ἰδέα τοῦ βαγκνερικοῦ ἐξαγγελτικοῦ μοτίβου (*Leitmotiv*). Ἀλλὰ ὅ,τι συνεπαίρνει εἶναι ἡ καθαρότητα τῆς ροῆς. Δὲ σοῦ γεννιέται ποτὲ τὸ αἶσθημα ὅτι πατᾶς «μὲ κάθε πόδι σὲ διαφορετικὴ βάρκα», τὴν εἰκόνα καὶ τὴ μουσικὴ. Τίποτε...φωτεινότερο ἀπ' αὐτὴ τῆ...«μουσικὴ τοῦ ζόφου»: προδίδει συνθέτη πού ἀσφαλῶς ἐπιθυμοῦμε νὰ γνωρίσουμε καλλίτερα καὶ πού θὰ μπορούσε πολλὰ νὰ διδάξει στὸ συγχρότατο φλύαρο καὶ αὐτοεπαναλαμβανόμενο Ρίχαρντ Στράους. (Ἐανάβλεπα τελευταῖα, στὴν Τηλοψία τῆς Βουλῆς τὴν ὄπερα *Ἡ Γυναίκα δίχως σκιά*, ἀπὸ τὸ περίφημο θέατρο Μαριΐνσκυ [Πετρούπολη], μὲ ἀρχιμουσικὸ τοῦ διαμετρήματος ἑνὸς Βαλέρι Γκεργκίεφ: *Ἰησοῦς κι' Ἀπόστολος*, πού λένε!) Ἄλλωστε δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι σὲ 5 μόνον χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδόμηιά τοῦ Μπέρναρντ δημοσιεύθηκαν ἤδη δύο μελετήματα πού μόνον ὁ τίτλος τους προκαλεῖ ἀκαταμάχητη ἐλξη: 1. *Huckvale, David: James Bernard, Composer to Count Dracula: A Critical Biography*. [Τζαίημς Μπέρναρντ, συνθέτης τοῦ κόμητος Δράκουλα. Κριτικὴ Βιογραφία], ἐκδ. *McFarland*, 2006. 2. Τοῦ ἰδίου: *Hammer film scores and the musical avant-garde*. [Οἱ μουσικὲς ἐπενδύσεις τῶν ταινιῶν τῆς ἐταιρείας Χάμμερ καὶ ἡ μουσικὴ πρωτοπορεία]. ἐκδ. *McFarland*, 2008. (ΜΜΑ, αἴθουσα ΧΔΑ, 21 Ἰαν. 2018).